PATRIK UAYTNING “VOSS” ROMANIDA SAYOHAT MIFOLOGEMASI VA MODERNISTIK ONG OQIMI

Mashrabova Dilnoza Avazxon qizi

Ingliz tili va adabiyoti kafedrasi uqituvchisi

Annotatsiya. Tezisda Patrik Uaytning “Voss” (1957) romanida sayohat mifologemasining badiiy talqini hamda uni ifodalashda qo‘llangan modernistik vositalar – ong oqimi, erkin ko‘chma nutq va parallel syujet kompozitsiyasi tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: *“Voss”, sayohat mifologemasi, arxetip, ong oqimi, parallel kompozitsiya, Avstraliya adabiyoti.*

Sayohat mifologemasi jahon adabiyotining eng qadimiy va universal syujet modellaridan biri bo‘lib, qahramonning uydan chiqishi, sinovlardan o‘tishi va yangi holatda qaytishi (yoki halok bo‘lishi) orqali ma’naviy o‘zgarishni ifodalaydi. N. Fray bu modelni adabiyotning asosiy mifologik sxemalaridan biri sifatida talqin qilgan [2]. Patrik Uaytning “Voss” romani ushbu mifologemaning XX asr Avstraliya adabiyotidagi eng mukammal badiiy talqinidir.

Roman syujeti 1840-yillarda Sidneydan qit’a ichkarisiga yo‘l olgan nemis tadqiqotchisi Iogann Ulrix Vossning ekspeditsiyasiga asoslangan. Uning tarixiy prototipi – bedarak yo‘qolgan tadqiqotchi Lyudvig Laykxardt [4]. Biroq Uayt uchun tarixiy haqiqat emas, balki uning mifologik mazmuni muhim. Vossning cho‘lga safari tashqi – geografik va ichki – ruhiy sayohat sifatida ikki qatlamda kechadi. Qahramon o‘z irodasining cheksizligiga ishonib, o‘zini deyarli xudo darajasiga ko‘taradi; bu jihatdan u Prometey va Faust arxetiplariga yaqinlashadi. Biroq cho‘l – sinov va poklanish makoni – uni kamtarlikka, o‘z zaifligini tan olishga olib keladi. Romandagi asosiy mifologemalar va ularning badiiy vazifasi 1-jadvalda keltirildi.

1-jadval

“Voss” romanidagi mifologemalar va ularning badiiy vazifasi

Mifologema	Romandagi ifodasi	Badiiy vazifasi
Sayohat (izlanish)	Vossning Sidneydan qit’a ichkarisiga ekspeditsiyasi	Ruhiy izlanish, o‘zlikni anglash
Sahro (cho‘l)	Avstraliya ichkarisidagi qaqroq, cheksiz makon	Sinov va poklanish makoni
Xudo bo‘lishga intilish	Vossning o‘z irodasiga sig‘inishi, mag‘rurligi	Takabburlikning fojiaviy oqibatini ko‘rsatish
Qurbonlik va o‘lim	Vossning ekspeditsiya so‘nggida halok bo‘lishi	Qayta tug‘ilish – afsonaga aylanish
Ruhiy ittifoq	Voss va Laura o‘rtasidagi masofadagi ruhiy aloqa	Aql va sezgi, erkak va ayol ibtidosining birligi

Romanning modernistik poetikasi, avvalo, **parallel kompozitsiyada** ko‘rinadi. Voss cho‘lda jismoniy azob chekayotgan paytda, Sidneyda qolgan Laura Trevelyan ham og‘ir xastalikni boshdan kechiradi. Ikki syujet chizig‘i bir-birini aks ettirib, tashqi va ichki sayohatning birligini ta’kidlaydi. Voss va Laura o‘rtasidagi aloqa asosan xatlar, tushlar va isitma holatidagi “ko‘rinishlar” orqali ifodalanadi; hikoyachi esa ikki ong o‘rtasida erkin ko‘chib yuradi. Bu **ong oqimi** va **erkin ko‘chma nutq** texnikasining o‘ziga xos shakli bo‘lib, makon va vaqt chegaralarini yo‘qqa chiqaradi [1; 3].

Romanning final qismida Vossning halokatidan ko‘p yillar o‘tib, u haqidagi xotira xalq rivoyatiga aylanadi. Laura Vossning yo‘qolmaganini, u Avstraliya zaminida, uning tarixi va afsonalarida yashashda davom etishini ta’kidlaydi [5]. Shu tariqa Uayt tarixiy shaxsdan milliy mif yaratilish jarayonini tasvirlaydi. Bu Ye.M. Meletinskiy ta’riflagan XX asr romanidagi “mif yaratish” (mifotvorchestvo) hodisasining yorqin namunasidir [6].

Xulosa qilib aytganda, “Voss” romanida sayohat mifologemasi modernistik poetika vositalari yordamida qayta talqin etilib, qahramonning ma’naviy o‘zgarishi va Avstraliya milliy o‘zligining shakllanishi haqidagi badiiy konsepsiyaga aylangan. Roman tahlili Uayt ijodida mif va modernizm bir-birini to‘ldiruvchi badiiy tizim ekanini tasdiqlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Beatson P. The Eye in the Mandala. Patrick White: A Vision of Man and God. – London: Paul Elek, 1976.
2. Frye N. Anatomy of Criticism: Four Essays. – Princeton: Princeton University Press, 1957.
3. Kiernan B. Patrick White. – London: Macmillan, 1980.
4. Marr D. Patrick White: A Life. – Sydney: Random House Australia, 1991.
5. White P. Voss. – London: Eyre & Spottiswoode, 1957.
6. Мелетинский Е.М. Поэтика мифа. – М.: Наука, 1976.